

Kalevalan opettamisesta.¹

Aidinkielenopettajain kokousta valmistavalle toimikunnalle.

Suuren yleisön keskuudessa kuullaan usein valituksia siitä, että »Kalevala on kuivaa», että asianomainen ei ole halunnut avata Kalevalaa sen jälkeen kuin on koulun ovet sulkenut, jne. Samalla arvellaan, että se tapa, jolla kouluissamme on Kalevalaa opetettu, ei kaikissa tapauksissa ole vastannut tarkoitustaan. Eräiden asiaintuntijain olemme kuulleet lausuvan julki ajatuksen, että se aste, jolle Kalevalan opetus nimenomaan oppikouluissamme on sijoitettu, ei olisi sopivin tarkoitukseen.

Kun yhdistyksemme tehtäviin kuuluu vanhan suomalaisen kansankulttuurin elävöittäminen antamaan lujaa pohjaa nykyajan elämällemme ja rikastuttamaan sitä, olemme omassa piirissämme monesti joutuneet pohtimaan, missä määrin mainitussa asiantilassa on perää ja mitä olisi tehtävä. Onhan kansamme suhde Kalevalaan eräs keskeisiä kulttuurikysymyksiämme. Kun suhtautuminen Kalevalaan aivan olennaisesti riippuu siitä, miten tämä runoelma lähestyy nuorisoamme sen herkimmissä kehitysvaiheissa, on oppikoulunopettajain työllä ratkaiseva merkitys tässä asiassa. Sen vuoksi rohkenemme pyytää Teitä harkitsemaan, voitaisiinko tammikuussa pidettävässä äidinkielenopettajain kokouksessa ottaa keskusteltavaksi kysymys siitä, millä astella koulussa Kalevalaa olisi opetettava ja miten Kalevalan ja kansanrunoutemme opetusta oppikouluissa yleensä olisi kehitettävä.

Kunnioittaen

Kalevalaiset Naiset ry.

ELSA ENÄJÄRVI-HAAVIO
Puheenjohtaja.

IRJA TURUNEN
Sihteeri.

I

(Äidinkielen opettajain kokouksessa Helsingissä 5. 1. 1948 esitetty alustus.)

Me äidinkielenopettajat otamme Kalevalaisten Naisten pyynnön luottamustehtävänä vastaan tietysti ilomielin, mutta toisaalta hieman sekavin tuntein. Tunnemmehan joutuvamme keskelle vanhaa, hyvin vanhaa pulmakysymystä, josta voimme apostoli Paavalin tavoin sanoa: »...meille on annettu lihaamme pistin... rusikoimaan meitä, ettemme ylpeilisi». Eräs toinenkin Paavalin kirjeiden kohta on tullut Kalevalan opettamisessa varmaan monta kertaa mieleemme: »... sillä hyvää, jota tahdon, minä en tee, vaan pahaa, jota en tahdo, sitä harjoitan».

Nämä ajatukset pyrkivät jo meitä häiritsemään, kun mietimme kirjelmän ensimmäistä ongelmaa: millä asteella Kalevalaa olisi sopivimmin opetettava.

Tyytymättömyyttä nykyiseen yleisesti noudatettuun lukuohjelmaan, jonka mukaan Kalevalaa luetaan V:llä ja osittain vielä VI luokalla, on

¹ Kirjelmä, jonka Kalevalaiset Naiset ry. lähetti Helsingissä tammikuussa 1948 pidettyä äidinkielen opettajain kokousta valmistaneelle toimikunnalle, ja sen johdosta kokouksessa esitetyt leht. M. VAULAN (I) ja toht. AIMO TURUSEN (II) alustukset.

ilmennyt paljon, ja se on Helsingin äidinkielenopettajain kerhossa ja myös äidinkielenopettajain päivillä usein lausuttu julki. Muistan mm. yliopettaja E. A. Saarimaan ja leht. Lauri Pelkosen eräät esitykset. Osia Kalevalasta olisi luettava aivan alimmilla asteilla — tunnetuista lausujostamme on Elli Tompuri suunnilleen samaa mieltä (kirjassaan »Tieni jatkuu», v. 1942) — mutta varsinainen syventyminen siihen, klassilliseen eepokseen, tapahtuisi vasta lukion ylemmillä luokilla, ehkä sopivimmin VII:llä. Ja k e n t i e s oppilaat näillä asteilla halukkaammin kuin nykyisellä antautuisivatkin johdettaviksi Kalevalan runomaailmoin. Sen sijaan ehkä »Seitsemän veljestä» olisi paikallaan V luokalla.

Kuitenkin nousee mieleen eräitä epäilyksiä, ja haluaisinpa sanoa kuin se Preussin kuningas, joka vain vastahakoisesti kuuli ministereidensä ehdottavan yleisen kansannousun julistamista Napoleonin vastaan: »als Theorie gut».

Yhtenä epäilyttävänä kohtana on 5-luokkaisten keskikoulujen lukuohjelma. Ne, jotka suorittavat vain keskikoulun, eivät joutuisi perehtymään Kalevalaan juuri ensinkään, sillä tuskinpa he koulusta päästyään enää korjaisivat tätä puutettaan. Tämä lieneekin painavin muistutus suunniteltua uutta lukuohjelmaa vastaan.

Mutta on olemassa toinenkin epäily. Eikö silloin, kun tahdotaan lykätä Kalevalan opetus jollekin ylemmälle asteelle — jossa siihen tuskin sitäpaitsi enää saadaan riittävästi aikaa, kun on niin paljon muutakin luettavaa — itse asiassa panna ulkonaisten olosuhteiden syyksi sellaista, mikä ainakin osittain aiheutuu meidän Juppiterin vihaamien omasta taitamattomuudesta?

On tietysti aivan oikea se huomio, etteivät V-luokkalaiset, ainakaan pojat, ole vielä siinä kehityksen vaiheessa, että he pystyisivät omimaan Kalevalan kaiken eepillisen ja lyyrillisen runokauneuden. Mutta olen puolestani jo monena eri vuonna ollut huomaavinani, että he aivan tyydyttävästi, joskus jopa kiitettävästikin, tulevat mukaan, jos päähuomio suunnataan 1) p s y k o l o g i s e l l e p u o l e l l e, ihmistyyppien tuntemukseen, ja 2) eräisiin yleisiin suurenpuoleisiin k u l t t u u r i a r v o i h i n, joihin luetut kohdat antavat aihetta puuttua. Silloin tällöin on tilaisuus sitäpaitsi ottaa puheeksi eräitä varsinaisia tyyliarvojakin. Eihän Seitsemää veljestäkään voi V luokalla — tai edes VI:llakaan — vielä täysin tyhjentää.

Mutta onnistumisen ehtona on, että vältetään eräitä luullakseni vieläkin melko yleisiä e r e h d y k s i ä, jotka helposti tappavat alkuunsa kehitysiässä olevien mielenkiinnon.

1) Kalevalan käsittely ei saa muodostua pääasiallisesti sen runojaksojen referoinniksi, siten että jokin jakso luetaan ja sen jälkeen palataan vain siihen, mitä siinä tapahtui. (Ainahan ei tapahdukaan mitään, kun luettavana on ollut esim. jokin lyyrillinen purkaus, jokin opetuskohta häärunoista tms.) Päähuomio on sensijaan suunnattava käsiteltävänä olevan henkilön luonnehtimiseen, hänen tekojensa vaikuttimiin ja mielialoihinsa sekä niiden syihin.

2) Runon käsittelyä ei saisi keskeyttää pitkällä kansatieteellisillä selityksillä (heinänteko, kaskenpoltto, jousella ampuminen jne.), vaan jär-

jestettäköön tämäntapaiset tehtävät, mieluummin jo ennakolta, erillisiksi pieniksi luokalla pidettäviksi oppilasesitelmiksi. Kansankulttuuria selvittelevät esitelmäaiheet ovat mielestäni muutenkin erittäin terveellisiä V- ja VI-luokkalaisille, ainakin helsinkiläislapsille. Outojen sanojen selitykset taas on oppilailla nykyisin edessään ainakin lyhennetyssä Kalevalassa.

3) Kalevalan runokielen erikoisuuksiin ei perehdytä vasta sitten, kun on käyty teosta jo yhtäjaksoisesti lukemaan, vaan uhrataan niihin pari tuntia jo ennakolta: silloin selvitetään, vaikkapa johdantorunoa ja mikäli mahdollista myös runosävelmää havaintopohjana käyttäen, Kalevalan runomitta. Sen yhteydessä esitetään myös oikeat lukutavat *-ts-* ja *-sk-* yhtymien eräissä rytmipainoasemissa — opettajahan voi valita esimerkkejä myös johdantorunon ulkopuolelta. Alkusointu ja kerto todetaan yleisiksi kaunistuskeinoiksi sekä palautetaan muistiin tavallisimmat, jo muussakin runoudessa esiintyneet kielikuvat (vertaukset, metaforat, personifikaatiot, hyperbolat) sopivin esimerkein. Kalevalan runous on siinä määrin omaa maailmaansa, että tällainen valmistelu on paikallaan.

4) Ulkoluvulla ei rasiteta liiaksi. Yhdyn lehtori Lauri Pelkosen jo kauan sitten lausumaan ajatukseen, että oppilaat saakoot lukea muistiinsa eräitä käsitellyn runokohdan sattuvimpia säejaksoja. Omasta puolestani olen viime aikoina tyytynyt n. 10:een, ja oppilaat ovat saaneet valita ne itse. Olen vain kehoittanut lukemaan sattuvimpia säkeitä eri kohdista mieluummin kuin yhden yhtäjaksoisen säekimpun. Taustaksi oppilas aivan lyhyesti ensin selittää tilanteen, jonka yhteyteen säkeet kuuluvat.

Psykologisessa syventämisessä ilmaantuvia ensimmäisiä vaikeuksia ei pidä säikähtää. Ovathan oppilaat Kalevalan henkilöahmoinin perehtyessään joskus kuin löytöretkillä tuntemattomissa maissa, vaikka toisaalta juuri kehitysiässä olevat pojat voivat tuntea olevansa lähisukulaisia esim. Joukahaiselle ja myös Kullervolle, samoin tytöt Ainolle, ehkäpä Pohjan neidillekin. — Mainitsen kuvaavan tapauksen Aino-runon käsitelystä kouluni V klassilliselta luokalta.

Oli luettu Aion ja Väinämöisen kohtauksesta, ja halusin kokeeksi kysyä, miten pojat olivat käsittäneet Aion poislähdön eleineen ja hänen hillittömän itkunsa (*»kallotellen»*). Kysyin, millaisen käsityksen tässä saa Ainosta. Luokan pojat ovat vielä suhteellisen lapsellisia, ja katsoin sen vuoksi sopivaksi huomauttaa: »Tehän ette ehkä tyttöjen ajatustapaa paljonkaan tunne, mutta koettakaa sanoa.» Luokka ymmärsi täten, että tein kysymykseni puolittain leikilläni, vain kokeeksi. Muutamat rohkenivat viitata. Kysyin ensin eräältä, joka on luokan etevimpiä. Vastaus kuului: »Aino oli ilkeämielinen ja itsekäs.» — Hämmästyin melkoisesti, mutta säilytin ottamani asenteen ja koetin ymmärtää. Sanoin: »Niin, sinun mielestäsi Aion olisi pitänyt jäädä Väinämöiselle seuraa pitämään.» Siihen poika nyökkäsi hymyillen. Päätin kokeilla erästä toista. Poika on luokan lapsellisimpia, mutta ei vailla huomiokykyä, iloluontoinen. Vastaus kuului: »Aino oli hemmoteltu ja tottumaton — (pieni odotus) — herkkä.» Näin oli päästy vihdoin oikealle suunnalle.

Psykologiseen syventämiseen tarjoutuu jossakin runon kohdassa tilai-

suus myös siten, että huomataan käsiteltävänä olevan henkilön jollekin mielentilalle vastaavuuksia muidenkin ihmisten elämyksistä, tunnetuista runoista tai muista taiteen tuotteista. Niinpä kun Ainon äiti tyttärensä kuoltua tuntee, keväistä käenkukuntaa kuunnellessaan, miten

ve'et poskille valuvi,

koko ruumis runnahtavi,

niin siinä on kauniisti tulkittuna vastakohtaan ajoittainen suuri vaikutus ihmismieleen. Viitattakoon vertauskohtana esim. Koskenniemen herkkään runoon »Siellä on kauan jo kukkineet omenapuut», jonka jotkut oppilaista ehkä tuntevatkin (Toivo Kuulan kuorosävellys). — Olosuhteiden mukaan pitäisin mahdollisena samassa yhteydessä panna oppilaat ajattelemaan yleensä niiden ihmisten oletettavia mielenliikkeitä, jotka tahtomattaan, välillisesti, ovat aiheuttaneet lähimmäisensä, ehkä monenkin, kuoleman (esimerkkejä!).

Muutama esimerkki myös siitä, mitä tarkoitan huomion suuntaamisella yleisiin kulttuuriarvoihin. Ryhtyessäni Väinämöisen ja Joukahaisen kilpalaulantaan olen ottanut puheeksi keskiajan ritarien esiintymisen trubaduureina (tällä asteella asia on historiasta tuttu) ja sen yhteydessä kuuluisat Wartburgin laulukilpailut, joista matkailijoilla on ollut tilaisuus nähdä seinämaalauksiakin linnan juhlasalissa. Etevä runoilutaito oli sen ajan oloissa kunnioitettu asia. Tämä huomio tuntui kiinnostavan luokkaa, varsinkin kun sekä Väinämöisen että Joukahaisen voitiin kuvitella edustavan muinaissuomalaista ylimystöä.

Joukahais-runojen loppuun päästyä otin puheeksi sen mielenkiintoisen seikan, että Joukahaista voidaan pitää kirjallisuutemme ensimmäisenä kerskurityyppinä. Huomautin, että myöhemmin niitä on tullut lisää ja toisensävyyisiä. Esimerkkinä mainitsin Kauppi-Heikin »Anaski»-jutelmat, joissa nimihenkilö on selvästi humoristinen kerskuri. Palautin mieliin myös — koska luokka oli klassillinen ja Rooman kirjallisuudesta Plautuksen nimi oli tuttu — että jo tämä kuuluisuus oli eräässä huvinäytelmässään esittänyt koomillisen »Kerskailevan soturin» (Miles gloriosus).

Viittaukset kaunokirjallisuutemme samoin kuin kuvaamataiteidemme ja musiikkimme Kalevalasta saamiin lukuisiin vaikutteisiin ovat tietysti jo vanhastaan tuttua opetusainesta. Näihin olisi syytä lisätä lukuisat yleisiksi sananparsiksi muuttuneet Kalevalan säkeet — niitä on runsaasti jo johdantorunossa — sekä Kalevalasta yleiseen kielenkäyttöön kotiutuneet yksityiset sanat.

Kalevalan lopussa on karhuruno, jossa kuvataan mm. karhunpeijaisia. Kun otin sen yhteydessä puheeksi vogulien keskuudessa tavatut improvisoidut pilänäytelmät, oli poikien (VI-luokkalaisten) melko helppoa huomata samankaltaisuutta kreikkalaisen näytelmätaiteen synnyssä Dionysos-jumalan kunniaksi vietettyjen iloisten uhrijuhlien yhteydessä, ja tämäkin huomio tuntui heitä jotenkin virittävän.

Syytä lienee yhä muistuttaa siitä, miten paljon Kalevalan henkilökuvauksissa on h u u m o r i a. Runonlaulajat ovat suorastaan iloitellen

luoneet useita kohtauksia, joissa päähenkilöinä ovat milloin Ilmarinen, milloin Lemminkäinen, milloin Väinämöinen — tai Antero Vipunenkin.

Olen myös, enkä ainoana, joskus aikaisemmissa kirjoitelmissani huomauttanut siitä, että Lönnrot on Kalevalan rakenteeseenkin sinne tänne antanut huumorin vaikuttaa. Raskasta aihetta on kevennetty jonkin koomillisen välikohtauksen avulla. Muistettakoon esim. jänis Ainon kuoleman sanansaattajana. Tällaisiin seikkoihin, niinkuin yleensäkin sävyn vaihtumiseen runosta tai runoaiheesta toiseen siirryttäessä, kannattaa kiinnittää huomiota.

Kielikuvien kannalta tai muuten tyyliarvoltaan erikoisen huomattavat säkeet tulevat usein sopivimmin merkityiksi hehkilöhahmojen luonnehtimisen yhteydessä.

Lopuksi vielä muistuttaisin luokalla tapahtuvasta ns. ääneenlukemisesta. Se olisi välttämättä kehitettävä edes tyydyttäväksi lausunnaksi. Suorittakoon opettaja itse, varsinkin ensimmäisinä tunteina, jonkinlaista esikuvalausuntaa tai pankoon samaan tehtävään onnistuneiksi lausujiksi tuntemiaan oppilaita. Pääasia on, ettei lukeminen pääse herpaantumaan ajatuksettomaksi sanailuksi, ei edes ulkoa opittuja säkeitä esitettäessä.

M. Vaula.